

A COMPARATIVE ANALYSIS OF TURKEY AND TURKIC STATES IN TERMS OF WOMEN EDUCATION AND EMPLOYMENT

**KADIN EĞİTİMİ VE İSTİHDAMI AÇISINDAN TÜRKİYE İLE TÜRKİ
CUMHURİYETLERİN KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZİ**

Nurhayat ÇELEBİ¹

Abstract

After providing a brief analysis of women education and employment, this study aims at investigating the relationship between women education and their employment in a comparative way under the light of statistical data in Turkey and Turkic States. Gender disparity is an issue which is discussed on various platforms all over the world and it never loses its topicality. Since 1990s Turkic States have experienced fundamental changes in economical, social and cultural fields. The improvement of the educational level of women is also an essential factor that affects the social and economic structure of these states in a positive the manner. Women education contributes to their personal development. In addition to this, the education of women positively influences their families, future of their families, the next generations and the society they live in. As a consequence, of this study, has once again confirmed that women education has a much more positive contribution than in the case of men in Turkey and other Turkic states, but unfortunately this contribution was not and is still not exploited enough. All statistical indicators prove that there is a strong relationship between the social and economic development of the countries with the rise of women's education levels.

Keywords; Women, Employment, Education.

Özet

Bu çalışmada, dünyada kadın eğitimi ve istihdam durumlarının kısa bir analizi verildikten sonra Türkiye ve Türki Cumhuriyetlerdeki kadın eğitimi ve istihdamına ilişkin istatistiksel veriler ışığında karşılaştırmalı bir analiz yapılması amaçlanmıştır. Cinsiyet ayrımcılığı, bütün dünyada çeşitli platformlarda tartışılan ve güncelliğini hiç yitirmeyen bir konudur. 1990'lerden itibaren Türki cumhuriyetler, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda büyük değişimler yaşamaktadırlar. Kadınların eğitim düzeylerinin yükseltilmesi, ülkelerin ekonomik ve sosyal yapısını da olumlu yönde etkileyen bir unsurdur. Kadınların eğitimi onların bireysel gelişimlerine de katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda onların ailelerini, ailelerinin geleceğini, gelecek nesilleri ve içinde buldukları toplumu da olumlu olarak etkilemektedir. Sonuç olarak, Türkiye ve Türki cumhuriyetlerde eğitimin kadınlara sağladığı getirinin, erkeklere göre daha yüksek olduğu, ancak bunun yeterince kullanılmadığı bu çalışmada bir kez daha vurgulanmıştır. Bütün istatistiksel göstergeler, kadınların eğitim düzeylerinin yükselmesi ile ülkelerin sosyal ve ekonomik gelişmeleri arasında güçlü bir ilişkinin olduğuna işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, istihdam, eğitim.

¹ Doç.Dr., Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, nurcelebi@marmara.edu.tr

GİRİŞ

Dünya ekonomisi 1980'lerden sonra küreselleşmenin etkisiyle ciddi değişimlere sahne olmuştur. Bu değişimlerin en önemlilerinden biri de 1990'lı yıllarda ortaya çıkan karma ve sosyalist düzendeki bazı ekonomilerin piyasa düzenine geçme süreçleridir. Bu süreçte, hem geçişi yaşayan ülkeler hem de dünya ekonomisi açısından önemli sonuçlar ortaya konulmuştur. Bu sonuçlardan biri de işgücü piyasalarında yaşanan dönüşümlerdir. İşgücü piyasalarında kadın işgücünün yapısı ve gelişmeler, kalkınma göstergelerinin ve büyüme rakamlarının iyileştirilmesine yol açmıştır. Bu nedenle kadın işgücünün istihdamına yönelik iyileştirmeler konusunda politikalar geliştirilmeye başlanmıştır (Özdemir, Yalman ve Bayraktar, 2012). Dünyada pek çok sektörel alanda gerekli işgücünün bir bölümü kadınlar tarafından karşılanmaktadır. Ülkelerin kalkınmasının temelinde insana yapılan eğitim yatırımları, devleti ve özel sektörü kapsayan geniş bir alanı kapsamaktadır. Günümüzde geri kalmış ve az gelişmiş ülkelerde halâ toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler devam etmektedir. Bilhassa geri kalmış ülke ve bölgelerde kadınlar ve kız çocukları, eğitim fırsatlarından gerektiği ölçüde yararlanmakta, kadın eğitimi ve kadın eğitimine yapılan yatırımlar yeterince karşılık bulmamaktadır.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin öncelikli sorunları arasında yer alan kalkınma, çoğu zaman büyüme ile eş anlamlı tutulmaktadır. Ancak her iki kavramda farklılıklar mevcuttur. Büyüme, salt bir gelir artışı olarak görülürken, kalkınma; sosyal ve ekonomik konulardaki gelişmeyi ifade etmektedir. Kalkınma ve büyümenin temelinde yine eğitim yer almaktadır. Eğitim, üretim tekniklerinin verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamakta, sosyal hayata yaptığı olumlu etkiyle kalkınma sürecini hızlandırmaktadır (Özpolat ve Yıldırım, 2009). Buna göre insana yapılan yatırım düzeyi arttıkça ulusal gelir ve kişisel kazanç da artmaktadır. Sosyo-ekonomik kalkınma sürecinde mevcut kaynakların en iyi biçimde kullanımı ve toplumsal refah artışının sağlanması fiziksel sermaye yatırımlarının yanında beşeri sermaye yatırımlarına da bağlı olarak gelişmektedir (Öztürk, 2005). Bu yatırımların en önemlilerinden biri de bilindiği gibi kadınlara yapılan yatırımlardır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) değerlendirmelerine göre son 25 yılda dünyada ekonomik faaliyet içinde bulunan kadın sayısı yaklaşık iki katına ulaşmıştır (Aslan, Akarçay, İnan ve Güzel, 2015:407-436). Ancak kadınların çalışma hayatında çok yer almaması erkeklerle aynı işi yapan kadınların eşit ücret alamamasıdır. Bunun nedeni, kişi başına düşen milli gelirin düşüklüğü ve ekonomik sistemin beraberinde getirdiği sorunlardan kaynaklanmaktadır (Zengin, Eynalov, Bölek ve Bölek, 2011).

Bu çalışmada, çeşitli ülkelerdeki cinsiyet ayrımcılığının eğitim ve istihdam durumlarındaki etkilerine bakılmış, daha sonra Türkiye ile Türki cumhuriyetlerinde cinsiyet ayrımcılığının eğitim ve istihdam durumları karşılaştırılmıştır. Türki cumhuriyetler, bilindiği gibi Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'dan oluşmaktadır. Türki cumhuriyetlerle son yıllarda siyasi ve ekonomik yakın ilişkide olmamız ve aynı zamanda bu ülkelerin Türk soyundan gelmeleri, çoğunlukla Müslüman ülkeler olması, aynı dil kökeninden gelen dilleri konuşmamız bu araştırmanın yapılmasını önemli kılan nedenler arasındadır.

Araştırmada toplanan verilerin, özellikle kadın eğitimi konusunda düşünme, tartışma ve yeni araştırma olanakları yaratacağı, yapılan araştırmaları güncelleştireceği; kadın eğitimi konusunda yapılan yatırımların getirisi açısından olumlu bir bilinç kazandıracağı düşünülmektedir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Genel olarak dünyadaki kadın ve erkeğin eğitim ve istihdam durumları nasıldır?
2. Türkiye ve Türki cumhuriyetlerin kadın ve erkeğin eğitim ve istihdam durumları nasıldır?

3. Türkiye ve Türki cumhuriyetlerinde kadın ve erkeklerin istihdamında farklılıklar var mıdır?

YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011:187). Araştırma için konuyla ilgili kaynaklara ve verilere ulaşmak için alan yazın taraması yapılmıştır. Araştırma ile ilgili raporlar incelenmiş, elde edilen veriler sistematik bir biçimde bütünlüştürülerek tablolar şeklinde sunulmuş, bulgular arasında ilişkilendirme yapıp, yargılar oluşturulmuş ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Bu araştırmada Türkiye ve Türki cumhuriyetlere ilişkin veriler, farklı kaynaklardan alındığı için aynı veri farklı şekilde karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin; okuma oranları farklı kaynaklarda farklı şekilde olabilmektedir. Fakat bu fark çok ciddi bir şekilde ülkelerin genel durumunu etkilememektedir. Orta Avrupa ve özellikle Kuzey Avrupa ülkeleri gibi ülkelerdeki veri bolluğu, Türki devletler için söz konusu değildir. Araştırma verileri, o ülkenin ulusal kuruluşlarından, Birleşmiş Milletler Eğitim-Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Dünya Kadın Örgütü, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Raporu (UNDP), Küresel Cinsiyet Ayırıcılığı Raporu (The Global Gender Gap Report) ve Dünya Bankası (World Bank) ve verilerinden elde edilmiştir.

Dünyadaki Kadın ve Erkeğin Eğitim ve İstihdam Durumları

1950'ye kadar ekonomistler, A. Smith, A. Marshall ve M. Friedman ve diğer eğitimciler eğitim konusuyla ilgilenmiş olsalar dahi, eğitimin ve insan gücünün iktisadi gelişmeye olan etkisine dikkat çekmişlerdir. T.W. Schultz'un, eğitime yapılan harcamaları yatırım olarak kabul etmesine karşı yapılan itirazlar zamanla diğerini yitirmiştir. Schultz, ekonomik sorunlarla ilişkili ekonomik büyüme ve beşeri sermaye yatırımlarının etkilerinin keşfinde öncülük yapmıştır. Günümüzde, eğitimin ekonomik gelişmeye etkileri ve katkılarını sağlayan pek çok çalışma konusu bu duruma bir açıklık getirmiştir. Eğitimin ekonomik getirilerinin sağlanmasında G. Becker ve J. Mincer'in eğitimin getirilerini hesaplamaya yönelik çalışmaları hayli ilgi çekicidir (Becker, 1993:392-395).

Feldman (2007), 1980-2003 dönemi verilerini kullanarak 87 ülke kapsamında iktisadi özgürlük ile eksik istihdam arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Sonuçlar, ülkelerin iktisadi özgürlük düzeylerindeki artışa paralel olarak istihdamı azalttığını göstermektedir. Araştırma bulguları arasında göze çarpan önemli bir nokta, ülkelerin iktisadi özgürlük düzeylerindeki artışın özellikle kadın ve genç nüfus istihdamı üzerinde diğerlerine göre daha büyük bir pozitif etki yarattığının görülmesidir (Erdem ve Tuğcu, 2012). Bu pozitif etkinin hem beşeri sermaye yatırımlarına, hem bireyin içinde yaşadığı topluma önemli getirileri olmuştur. Bu getiriler; beşeri sermaye ve sosyal getiriler olarak iki açıdan ele alınabilir:

Eğitimin beşeri sermaye getirisi, eğitim alan bireyin kendisi için elde ettiği verimlilik ve kazanç kapasitesini artıran her türlü faydayı içermektedir. Eğitimin sosyal getirisi ise, eğitim nedeniyle toplumun katlandığı maliyetlerle yine toplumun elde edeceği yararların farkı olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle eğitimin sosyal getirisi; bireye gelecekte istihdam olasılığı, verimlilik, kazanç kapasitesinin artırılmasında daha fazla mal ve hizmetten yararlanma olasılığı vermektedir (Gölpek, 2012; Woodhall, 1994:19). Ancak, gelişmekte olan ülkelerde eğitim fırsatlarından kadın ve erkeğin eşit olarak yararlanamamaları kadının gerek teknolojik, gerekse verimlilik artışına

katkısını zayıflatmakta, büyüme ve kalkınmaya olan etkisini azaltmakta ve kadınların yoksulluğun birinci aktörü olarak görülmesine neden olmaktadır (Çelebi, 2015).

Kadın Eğitimi

Bir ekonominin tam potansiyelinde işleyebilmesi için kadınların işgücüne katılımları önemlidir. Ancak, günümüzde halen kadın işgücünün yetersiz ve yanlış kullanılması, eğitimlerini tamamlayamaması, belirli mesleklere girmelerine ve çalışmalarına engel olan ayrımcılıklar ülkelerin ekonomik kayıplarına neden olmaktadır. Eğitime kayıt oranlarında cinsiyetler arası farklılık ulusal ölçekte azalsa bile bu eşitsizlikler yoksul insanlar için etnik ayrımcılık, kast, ırk ve engellilik gibi başka koşullar nedeniyle dezavantajlı bir konum olarak devam etmektedir (Dünya Kalkınma Raporu, 2012). Genelde refah seviyesi yüksek olan ülkelerde kadının konumu, erkekler ile birçok noktada eşit ve hatta bazı kategorilerde erkeğin daha yukarısında bile bulunabilmektedir. Ayrıca nüfusu az olan ülkelerde kadının ekonomik üretime katılımı bir tercih olmaktan ziyade bir zorunluluk halini almaktadır. Bu bakımdan nitelik olarak, kadın iş gücünün erkeklerden daha fazla istihdam edilmeleri eğitim seviyelerinin yükselmesiyle sağlanmaktadır. Fakat eğitimdeki bu iyileşen durum, iş sektöründe ne yazık ki farklılık göstermektedir. Aynı işi yapan kadın ve erkek arasında kadınların aleyhine olacak şekilde bir ayrımcılık mevcuttur ve bu ayrımcılık en çok kendini ücret ödemelerinde göstermektedir (UNESCO, 2012). 2015 yılında dünya çapında çalışma çağındaki (15 yaş ve üstü) erkeklerin %72'si istihdam edilirken, aynı oran kadınlarda yalnızca %47'dir. Kadınların iş gücüne katılım ve istihdam oranları ekonomik, toplumsal ve kültürel yapıdan ciddi ölçüde etkilenmektedir. Çoğunlukla ev dışındaki ücretli işlerin %59'unda kadınların payı %21 iken, erkeklerin payı %38 ile kadınların payının neredeyse iki katıdır (UNDP, 2015:13).

Kadınların işgücüne katılımları, iktisadi büyümeye olan katkılarının belirlenmesinde eğitim ve eğitimde cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Eğitim yatırımlarının getirisini araştıran pek çok çalışmaya göre, eğitim düzeyi yükseldikçe eğitimin bireysel ve toplumsal getirisi de artmaktadır. Kadın ve erkekler arasında ekonomik eşitlik sağlandıkça yoksulluğun azaldığı, Gayri Safi Milli Hasıla'nın (GSMH) arttığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ekonomik, siyasi ve sosyal alanda farklı boyutlarda kendini göstermektedir. Beşeri sermaye, ekonomik büyüme ve kalkınmada en az fiziksel sermaye kadar önem taşımaktadır (Günsoy ve Özsoy, 2012: 23). Eğitimin bireye sağladığı kişisel getiri oranı şu şekilde tanımlanmaktadır: “Eğitim alınan kişiye özel, gerçek ve fırsat maliyetinin indirgenmiş şimdiki değeriyle, eğitim almış kişinin vergisi düşüldükten sonra eline geçen kazancın indirgenmiş şimdiki değerinin birbirine eşit olması durumudur (Yumuşak, 2005). Eğitimin getiri oranlarının hesaplanmasında genellikle farklı yöntemler kullanılmaktadır. Birincisi; tam yöntem ya da ayrıntılı yöntem, diğeri Mincer Yöntemi'dir. Bunlardan birincisi; T.W. Schultz ve G. Berker'in kullandığı “maliyet”; kazançların yaş ve eğitim gruplarına göre dağılımının hesaplanmasıdır. İkincisi; Mincer tarafından kullanılan bir yıllık eğitimin kişisel kazanca yaptığı katkıyı gösteren “kazanç fonksiyonu” yöntemidir. Diğer üçüncüsü “kısa yol” yöntemidir ki bu yöntem, Mincer yönteminin daha kestirme uygulamasıdır. Cinsiyete göre, eğitimin getirilerinin Mincer yöntemi ile hazırlanarak belirlendiği eğitim getirisi Tablo 1'de görülmektedir. 1992 yılında Psacharopoulos'un yaptığı bir çalışmada eğitim yatırımlarının getirilerine cinsiyetler açısından da yaklaşılmış ve erkeklerin eğitime yapılan yatırımın, kadınların eğitime yapılan yatırımdan daha kârlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tunç, 1998: 91).

Tablo 1. *Eğitimin Cinsiyete Göre Kişisel ve Sosyal Getirisi*

Eğitim kademesi	Erkek (%)	Kadın (%)
İlköğretim	20.1	12.8
Ortaöğretim	13.9	18.4
Yükseköğretim	11.0	10.8

Kaynak: Psacharopoulos, G. ve Patrinos, H. A. , 2002.

Tablo 1’de görüldüğü gibi, ilköğretimin erkeklerdeki kişisel ve sosyal getirisi orta ve yükseköğretimden daha yüksektir. İlköğretimin getirisinin orta ve yüksek öğretimden daha fazla olması, azalan marjinal fayda kavramıyla açıklanabilir. Ayrıca, eğitimin her düzeyindeki kişisel getirisi, sosyal getirisinden fazladır. Kişisel getirinin sosyal getiriden yüksek olmasının nedeni ise, sosyal getirilerin hesaplanmasında, ölçülmesi zor olan eğitimin pozitif dışsallıklarının hesaba katılmaması olabilir. Bu durumda, eğitimden sağlanan sosyal getiri, ölçülebilen minimum düzeyi göstermektedir (Tunç,1992; 1998 Yumuşak, 2003; 1-11; Özsoy, Sürmeli, 2011:1230-1245). Tabloda, kadınların en fazla kişisel ve sosyal getirisinin orta öğretimde daha yüksek olduğu, yükseköğretim düzeyinde ise cinsiyet farklılıklarının büyük ölçüde kadınların lehine bir yükselme gösterdiği görülmektedir. Bu durum, kadınların zaten yükseköğretime geçinceye kadar okullaşma oranlarında tedrici olarak bir azalmanın yaşandığını ve yükseköğretimde cinsiyet farklılıklarının eşitlendiğini göstermektedir.

Toplumun eğitim düzeyinin ölçütünün belirlenmesinde “ ortalama eğitim süresi, okur-yazarlık oranı ve okullaşma oranı gibi” ölçütler kullanılmaktadır. Pakistanlı ekonomist Mahbub-ul Haq tarafından 1990 yılında geliştirilen ve 1993 yılından bu yana “Birleşmiş Milletler Gelişme Programı” tarafından yıllık İnsani Gelişme Raporu’nda sunulan, bir ülkenin gelişmiş, gelişmekte olan ya da gelişmemiş bir ülke olduğunu gösteren “ İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index-İGE)” insanların normal hayat şartlarında yaşaması, özellikle çocuk hakları için bir ölçüt teşkil etmektedir.

İGE, Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanmış olup, üç temel boyutta insani gelişmeye ilişkin kazanımların ulusal ortalamasını temsil etmektedir. Bu üç boyut; uzun ve sağlıklı yaşam, bilgi ve insana yakışır bir yaşam standardıdır. Kazanımlar açısından dağılımları farklı olan iki ülke aynı ortalama İGE değerine sahip olabilir. İGE, insani gelişme boyutlarındaki ortalama kazanımların bir endeksi olarak görülürken, Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi (EUİGE) kazanımların toplumdaki insanlar arasında dağılımının açıklandığı insani gelişme düzeyini ölçmektedir. İlk kez 2010 yılında İnsani Gelişme Raporunda kullanılan Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi (EUİGE), birçok ortalama dayalı bir ölçüm yöntemi gibi İGE’ de ülke boyutunda ortaya çıkan insani gelişme alanındaki eşitsizlikleri göstermemektedir. Bu noktada İGE kapsamında devreye EUİGE girmektedir. EUİGE, toplam nüfus içinde insani gelişme kapsamında kullanılan her boyut bölüşümünün eşitsizliğe uyarlanmış şeklini dikkate almaktadır (Doğan ve Tatlı, 2014:115; Fırat, Aydın, 2015_62-87). İGE’de yer alan ülke sıralamaları ve değerler, İnsani Gelişme Raporunda (İGR), küresel düzeyde duyuru yapılan ve dünya çapında elektronik ortamda yayımlanana kadar sıkı bir ambargo altında tutulmaktadır. “Toplumsal Cinsiyet Endeksi”; kazanımlar açısından kadın ve erkekler arasındaki eşitsizliği üç boyutta yansıtan bileşik bir ölçüdür. Bunlar üreme sağlığı, güçlendirme ve işgücü piyasasıdır. Sıfır(0) (kadın ve erkekler eşit ücret aldıklarında) ve bir(1) (erkek veya kadınlar tüm boyutlarda diğerine kıyasla düşük ücret aldıklarında) arasında değişir. Sağlık boyutu iki gösterge ile ölçülür: anne ölüm oranı ve ergen doğurganlık

oranı. Güçlendirme boyutu da iki gösterge ile ölçülür: her bir cinsiyetin parlamentoda sahip olduğu koltuk oranı ve orta ve yükseköğrenime devam etme seviyeleri. Çalışma boyutu kadınların iş gücüne katılımları ile ölçülür. Dünya'nın ortalama TCEE puanı 0.56'dır, Bölgesel ortalamalar gelişmiş OECD ülkelerinde yüzde 32'den Güney Asya'da yüzde 74'e kadar değişiklik göstermektedir.

"İnsani Gelişme Endeksinde (İGE)" 187 ülke vardır. "Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksinde (EUİGE)" ise 145 ülke, "Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi'nde (GDI)" 148 ülke, "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinde (TCEE)" 149 ülke ve "Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE)" 91 ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerdeki endeks değerleri 1.00'e yaklaştıkça göstergelerin olumluluğu artmaktadır.

Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi (Gender-related Development Index/GDI) standardını belirleyen dört ayrı ölçüt; sağlık standardını belirleyen; ortalama yaşam beklentisi, eğitim standardını belirleyen; kadın ve erkek okuma yazma oranı, kadın-erkek okullaşma oranı, refah standardını belirleyen ölçütler, ortalama gelir düzeyi baz olarak alınmaktadır. Endeks insani gelişmenin tam ölçümünü yapamaz. Cinsiyet veya gelir adaletsizliğini kapsamaz. İnsan hakları ve politik serbestliğinin ölçütünü gösteremez. Ancak insani gelişmenin ve gelir ile iyi yaşamın arasındaki karmaşık ilişkiler hakkında kaba bilgiler vermektedir. Öncelikle rapor, seviye değil, fark ölçmektedir. Yani rapor kaynak ve fırsatlara erişimde cinsiyete dayalı farklılıkları ölçmektedir. Böylece rapor, ülkedeki cinsiyet eşitsizliğini ülkelerin gelişmişlik seviyesinden bağımsız olarak ölçebilmeyi amaçlamaktadır. Örneğin; eğitim konusunda, ülkedeki genel eğitim seviyesinden bağımsız olarak, kız ve erkek öğrencilerin okullaşma oranları arasındaki farkı esas almaktadır (Hausmann, Tyson ve Zahidi, 2012; Karaca, 2013; The Global Gender Gap Report, 2014).

Tablo 2. *Dünyada Kadınların İşgücüne Katılma Oranları*

Kadınlar	1992	2002	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
DÜNYA	52,4	52,1	52,2	52,0	51,7	51,4	51,2	51,1	51,1
Gelişmiş Ekonomiler ve AB	50,3	51,7	52,5	52,7	53,0	53,0	53,0	52,8	52,8
Orta ve Güney Doğu Avrupa (AB dışı) ve CIS	52,6	49,1	48,8	49,1	49,3	49,6	49,7	50,0	50,2
Doğu Asya	71,4	69,1	67,8	67,7	67,2	67,0	66,9	66,7	66,4
Güney Doğu Asya ve Pasifik	58,4	58,4	58,3	58,5	58,7	58,5	58,6	58,7	58,8
Güney Asya	36,1	35,8	36,3	35,1	33,9	32,8	31,7	31,8	31,8
Latin Amerika ve Karayipler	43,5	49,6	51,5	51,8	52,1	52,6	53,1	53,3	53,6
Orta Doğu	13,3	17,2	18,7	18,5	17,7	17,8	18,1	18,4	18,7
Kuzey Afrika	21,8	21,2	22,7	23,6	23,7	23,8	24,0	24,2	24,4
Sahra Altı Afrika	60,3	63,5	64,2	64,2	64,4	64,4	64,4	64,5	64,6

Kaynak. International Organization (ILO), 2012.

Tablo 2'de yetişkin kadınların çalışma hayatına dâhil olduğu en yüksek oran 2012'de % 66,4 ile Doğu Asya ülkeleri iken, onu % 64,6 ile Sahra Altı Afrika ülkeleri takip etmektedir. Bunun nedeni, imalat ve tekstil sanayinin batı ülkelerinden bu ülkelere kaydırılması nedeniyle ucuz iş gücünde kadınların çalıştırılmasıdır. En düşük işgücüne katılma oranı % 18,7 ile Orta Doğu ülkeleri, sonra Kuzey Afrika (%24,4) ve Güney Asya (% 31,8) gelmektedir. Henüz bu ülkelerde sanayileşme yoktur. Ancak Batı'nın bu ülkelere yaptırdığı ticari ürünleri ucuz olarak yapmaktadırlar. Orta doğuda ise yıllardır süren iç savaşlar kadın ve erkeklerin çalışma hayatını etkilemiştir.

Tabloda yıllara göre, kadınların işgücüne katılımında çok büyük değişimlerin yaşanmadığı gözlenmektedir.1992'ye göre 2012'de bazı ülkelerde birkaç puanlık düşüşler (Orta-Güneydoğu Avrupa, Doğu Asya, Güney Asya) olsa da bazı ülkelerde de (AB ülkeleri, Latin Amerika, Ortadoğu, Kuzey Afrika), tedrici bir yükselme söz konusudur. Türkiye'nin yer aldığı Orta ve Güney Doğu Avrupa bölgelerinde ise bu oran % 50,2'dir (ILO, 2012).

Tablo 3. *Dünyada Kadınların Sektörler Bazında İşgücüne Katılım Oranları*

Kadınlar	Tarım			Sanayi			Hizmetler		
	1992	2002	2012	1992	2002	2012	1992	2002	2012
DÜNYA	48,8	43,2	36,4	15,7	14,7	16,2	35,4	42,1	47,4
Gelişmiş Ekonomiler ve AB	5,9	4,2	3,0	19,0	14,5	10,6	75,0	81,4	86,4
Orta ve Güney Doğu Avrupa (AB dışı) ve CIS	23,9	23,0	20,3	19,8	18,2	18,3	56,3	58,9	61,4
Doğu Asya	65,6	55,5	39,0	18,7	18,0	24,8	15,7	26,5	36,2
Güney Doğu Asya ve Pasifik	60,5	49,4	44,2	11,6	14,3	15,1	27,9	36,3	40,7
Güney Asya	77,0	71,9	68,9	11,8	13,1	15,4	11,3	15,0	15,8
Latin Amerika ve Karayipler	16,2	11,9	9,0	14,2	14,2	13,3	69,6	73,9	77,7
Orta Doğu	36,2	35,2	30,3	11,1	13,3	13,0	52,8	51,4	56,7
Kuzey Afrika	40,6	26,4	31,8	11,4	12,7	11,2	48,0	60,9	57,0
Sahra Altı Afrika	70,8	66,3	62,5	5,6	6,0	6,3	23,6	27,7	31,2

Kaynak: International Labour Organization (ILO), 2012.

Tablo 3'de dünyada sektörler bazında kadınların işgücüne katılımı 2012 yılı itibariyle toplam olarak % 36,4'ü tarım, % 16,2'si sanayi, % 47,4'ü ise hizmet sektöründedir. Kadınların hizmet sektöründe çalışmaları kalkınmış toplumlara göre değişiklik göstermektedir. Tarım sektöründe ise en yüksek oran % 68,9 ile Güney Asya'da, en düşük oran ise % 3 ile gelişmiş devletler ve Avrupa Birliği'ndedir. Gelişmiş devletler artık tarım girdilerini gelişmemiş ülkelere almaktadırlar. Sanayi sektöründe işgücüne katılım % 24,8 ile Doğu Asyalı kadınlar en öndedir. Sahra altı Afrika bölgesinde yaşayan kadınlar ise % 6 ile işgücüne katılan en düşük orana sahiptir. Hizmet sektöründe gelişmiş ülkeler ve Avrupa Birliği (% 86,4) en yüksek yetişkin kadın istihdam oranına sahipken, Sahra altı Afrika bölgesinde ise (% 31,2) en düşük orana sahiptir. Türkiye'nin yer aldığı Orta ve Güney Doğu Avrupa bölgesinde tarım sektöründe % 20,3, sanayide % 18,3, hizmet sektöründe ise % 61,4'ü istihdam edilmektedir. Bu tablodan da anlaşıldığı gibi ülkelerin gelişmişlikleri ile kadınların istihdam durumları paralel yürümektedir. Kadının tarımdaki istihdam payının halâ erkeklerden çok yüksek olduğu, buna karşın kadının sanayi ve hizmet sektöründeki istihdam payının erkeklerden çok düşük olduğu ve bu sektörlerde yıllar itibariyle kadın istihdam payında ciddi bir artış olmadığı da görülmektedir.

Şekil 1. Cinsiyete Göre Dünyadaki İstihdam Oranları

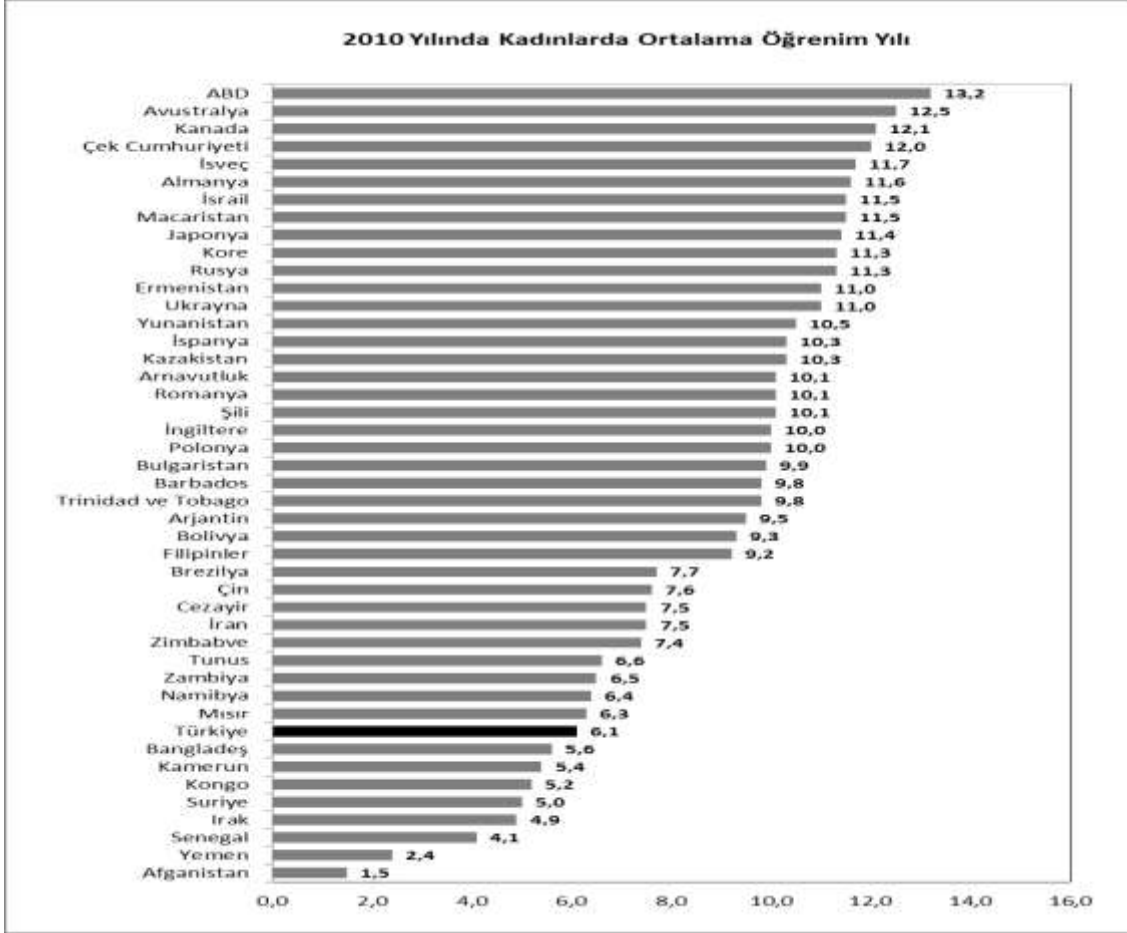

Kaynak: Dünya Bankası, 2012.

Dünya Bankası'nın 2012 yılında yayımladığı "Gender Equality and Development Report" başlıklı raporuna göre Şekil 1'den de anlaşıldığı gibi dünya genelinde kadın ve erkeklerin gerek toplumsal roller, gerek istihdam yaratıcılarının tercihleri doğrultusunda farklı sektörlerde istihdamını ortaya koymuştur. Buna göre genel toplamda kadın çalışanların % 31'i, erkeklerin % 16'sı iletişim hizmetlerinde, kadınların % 21'i, erkeklerin %17'si hizmet sektöründe, kadınların % 13'ü, erkeklerin % 12'si imalat; kadın ve erkekler aynı oranda(%4) finans ve ekonomi sektöründe, yine kadınların % 27'si, erkeklerin % 29'u tarım ve hayvancılık alanında istihdam edilmektedir. Kadınların erkeklere göre, çok azı elektrik, su ve doğalgaz, madencilik ve taşıma, inşaat sektöründe yer almaktadır. Bu durum, kadının biyolojik yapısından da kaynaklanmaktadır. Bu verilere göre iletişim, hizmet sektöründe kadınlar, diğer bütün sektörlerde erkekler egemendir.

Türkiye'de 2012 yılında işgücüne katılım oranı kadınlarda %29 iken erkeklerde %71'dir. İstihdam edilen kadın nüfus oranı %26,3, erkek nüfus oranı ise %65'tir. Ücretli veya yevmiyeli olarak çalışan kadınların oranı %54,3 iken kendi hesabına çalışan kadınların oranı %10,8'dir. Ücretli veya yevmiyeli olarak çalışan erkeklerin oranı %66,5, kendi hesabına çalışan erkeklerin oranı ise %22,3'tür. İşsizlik oranı, kadınlarda %10,8, erkeklerde ise %8,5'tir. 15-24 yaş grubundaki genç nüfusta işsizlik oranı kadınlarda %19,9, erkeklerde ise %16,3'tür. Avrupa Birliği (AB) üyesi ve aday ülkeler arasında kadınların iş gücüne katılma oranının en düşük olduğu ülke Türkiye'dir. Türkiye genelinde iş gücüne katılma oranı cinsiyet ve yaş gruplarına göre incelendiğinde, tüm yaş gruplarında erkeklerin iş gücüne katılma oranı kadınlara oranla daha yüksektir. İş gücüne katılma oranı erkeklerde en yüksek % 95,4 ile 35-39 yaş grubunda, kadınlarda ise % 38,3 ile 25-29 yaş grubundadır (TUİK,2013).

Tablo 4. Kadınlarda Seçilmiş Bazı Ülkelerde Ortalama Öğrenim Yılı Göstergeleri

Kaynak: The World Bank (2013).

Tablo 4'de Dünya Kalkınma (2013) raporuna göre kadınların eğitiminde dünyanın en ileri ülkesi ABD ilk sırada yer almaktadır. Bu ülkede kadınların ortalama 13,2 yılı okulda geçmekte ve okul seviyesini üniversiteye kadar yükseltmektedir. Ülkeler sıralamasında Avustralya 12,5 yıl (ikinci), Kanada 12,1(üçüncü) gelmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede kadınların ortalama öğrenim görme süresi 10 yılın altına düşmemektedir. Gelişmekte olan ülkelerin de 10 yıl ölçüsüne yaklaştıkları dikkati çekmektedir. Kazakistan, gelişmekte olan ülkeler arasında yer alırken ortalama kadın eğitim yaşı 10.6'dır (Örneğin; Trinidad ve Tobago'da ve Barbados'ta 9,8 yıl). BRIC ülkelerinden Rusya 11,3 yıl, Brezilya 7,7 yıl, Çin 7,6 yıldır. İddiasız Zambiya (6,5 yıl) ve Namibya (6,4yıl), Mısır (6,3) gibi Afrika ülkeleri bile, Türkiye'den (6,1) ileri durumdadır.

Türkiye'nin altındaki sıralarda bulunan kadın eğitim yaşının düşük olduğu ülkeler: Bangladeş (5,6), Kamerun (5,4 yıl), Kongo'dur (5,2 yıl). Dünya sıralamasının en altında ise 1,5 yıl ile Afganistan yer almaktadır (Dünya Kalkınma Raporu, 2013). Tablodan da anlaşıldığı gibi, Türk kadınının eğitim seviyesinin ortalamada kabaca ilköğretim ile sınırlı olduğu görülmektedir. Dünya çapında 780 milyon yetişkin ve 103 milyon genç (15-24 yaş) okuma yazma bilmemektedir. Gelişmiş ülkelerde 160 milyon kişi işlevsel okuryazar değildir. Küresel olarak 130 milyonunu okulda en az 4 yıl geçirmiş olmasına rağmen 250 milyon çocuk temel becerileri hiç öğrenmemiş durumdadır (UNDP, 2015).

Türkiye’de ise dünya sıralamasında okur yazarlıkta 102., ilköğretimde okullaşma oranında 103, ikinci öğretimde 96. sıradadır (Dünya Ekonomik Forumu, 2014).

Türkiye ve Türki Cumhuriyetlerin Beşeri ve İstihdam Durumlarının Karşılaştırılması

Tablo 5. Türkiye ve Türki Cumhuriyetlerin Beşeri Durumlarının Karşılaştırılması

	Türkiye	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Özbekistan	Türkmenistan
Nüfus (000)	76 667	9 235	16 207	5 393	27 760	5 240
Yıllık nüfus artışı(%)	1,2	1,3	1,4	1,2	2,7	1,2
İlköğretimde dışarıda kalan çocuk oranı (%)	4	13	2	4	9	-
0-14 yaş nüfus(%)	26	21	25	30	29	29
Kırsal nüfus	29	46	46	65	64	51
Kadın başına düşen çocuk	2,1	1,9	2,6	3,1	2,5	2,4
Bebek çocuk ölümü	0,012	0,039	0,025	0,027	0,042	0,045
Doğumda yaşam beklentisi	74	71	69	70	68	65
İnsani gelişme endeksi (HDI)	0,722 (90. sıra)	0,734 (82. sıra)	0,754 (69.sıra)	0,622 (125. sıra)	0,654 (114. sıra)	0,698 (102. sıra)
Fakirlik(günlük 2 dolardan az(%))	5	3	1	23	-	-
Gayri safi yurtiçi hasıla(GDP)\$	10830	9156	5190	2076	3095	9121
Gayri safi yurtiçi hasılda(GDP) büyüme hızı(%)	8,5	1,0	1,0	6,0	8,3	14,7
GNI(toplam ulusal gelir)borç oranı(%)	7,4	3,3	20,3	7,2	1,3	0,5

Kaynak: UNESCO (UIS), 2013; BM. İnsani Gelişme Raporu, 2013, TÜİK, 2014.

Tablo 5’de; Türki devletler(Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan) ile Türkiye’nin beşeri durumları karşılaştırılmıştır. Bu ülkeler içinde nüfus olarak Özbekistan’ın nüfusu (27.760.000) en fazladır. En az nüfus ise Türkmenistan’ındır (5.240.000). En büyük yüzölçümüne sahip ülke Kazakistan (2.724.000 km²), en küçük ülke ise Azerbaycan’dır (86.600km²).Türkiye ise, diğerlerinden farklı bir bölge grubu arasında yer almaktadır. Türkiye’nin nüfusu 76.667 milyon, yüzölçümü 783.562 km²’dir. Türkiye nüfusunun (76 667mil) %49,8’ini kadın nüfusu ve %50,2’sini erkek nüfus oluşturmaktadır. Kadın nüfusun %24,4’ünü 0-14 yaş grubu, %16,3’ünü 15-24 yaş grubu, %31’ini 25-44 yaş grubu, %19,8’i 45-64 yaş grubu ve %8,5’ini 65 ve daha yukarı yaş grubundaki nüfus oluşturmaktadır. Ülkelerin kendi bölgeleri içinde karşılaştırılmasında bu bilgilerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Türkiye Orta Avrupa ülkeleri grubunda yer alırken,

diğer beş ülke ise Orta Asya ülkeleri grubunda yer almaktadır (Worldbank, 2013; Wikipedia, 2013, TÜİK, 2014).

Diğer dikkat çekici veriler şu şekildedir: İlköğretim çağında olup da okul hizmetlerinin dışında kalan çocukların yüzdesi Türkiye ve Kırgızistan'da % 4, Azerbaycan'da % 13'tür. En düşük oran, Kazakistan'dadır (% 2). Türkmenistan'a ilişkin ilkökul dışında kalan çocuk sayısı ile ilgili veri elde edilememiştir. Bütün cumhuriyetlerde nüfusun % 21 ile % 30'u 0-14 yaş grubundadır. Türki cumhuriyetlerde kırsal kesimde yaşayan nüfus yüzdesi (% 50-60) arasında değişmektedir. Türkiye'de ise şehre olan göçün etkisi ile kırsal alanda yaşayanların oranı % 29, şehirlerde yaşayanların oranı ise % 70'dir. Kadın başına düşen çocuk sayısı bu ülkelerde aşağı yukarı 2-3 arasında değişmektedir. Bebek ölümlerinde ise; Özbekistan (0,042) ve Türkmenistan (0,045) başı çekmektedir. Doğumda yaşam beklentisi en fazla 74 yaş ile Türkiye, sonra Azerbaycan(71), sonra Kırgızistan gelmektedir (70). En düşük yaşam beklentisi (65yaş) Türkmenistan'dadır(UNESCO (UIS), 2013; BM. İnsani Gelişme Raporu, 2013, TÜİK, 2014).

Tablo 6. Türkiye ve Türki Cumhuriyetlerin Okullaşma Oranları

Okullaşma (%)	Türkiye		Azerbaycan		Kazakistan		Kırgızistan		Özbekistan		Türkmenistan	
	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E
Okul Öncesi	29	30	26	27	48	48	21	21	25	25	62	64
İlkokul	96	97	85	88	87	87	88	89	87	90	89	90
Ortaokul	82	87	85	87	96	99	80	81	-	-	92	96
Yükseköğretim	55	66	20	19	49	35	46	37	7	11	89	78
Okur yazar Oranı	97,8	99,3	99,4	99,6	99,7	99,8	99,8	99,7	99,2	99,6	99,5	99,7

Kaynak: UNESCO (UIS), 2013.

Tablo 6'da Türki cumhuriyetlerdeki ülkelerin eğitim kademelerindeki durumu ve okuma oranları görülmektedir. Bu veriler, okula giriş yaşı gelen çocukların okula gitme yüzdeleridir. Okul öncesi okula gitme yüzdelerine bakıldığında okul öncesinde en fazla okullaşma oranı Türkmenistan'dadır. Kız ve erkeklerde okullaşma oranı % 63'tür. İlkokul çağındaki okullaşma oranı %90'lar civarındadır. Türkiye'de okullaşma oranı % 97 olarak görülmesine karşılık kız çocuklarının okullaşma oranları ortaokul ve üniversite düzeyinde erkeklere oranla düşüktür. 2014-2015 eğitim-öğretim yılında, ilkökulda okullaşma oranı bir önceki yıl yüzde 99,6 iken, 2015'te yüzde 96,3 olmuştur. Kız çocuklarının ilkökulda okullaşma oranı 2015'de % 96,6 oranını yakalarken, erkek çocukların okullaşma oranı yüzde 96'da kalmıştır. Ortaokuldaki okullaşma oranları ise Türkmenistan'da en yüksektir. Ortaokuldaki en büyük kayıp Türkiye ile Kırgızistan'da yaşanmaktadır. Türkiye'de 2013'te okullaşma oranı kızlarda % 82, erkeklerde %87'dir. Ancak 2014-15 Öğretim yılında kızlarda % 94.4, erkeklerde % 94.3 olarak gerçekleşmiştir (ERG, 2014-15). Yükseköğretimde cinsiyete göre okullaşma oranlarında en düşük Özbekistan (Kızlar: % 7, Erkekler:% 11) ve Azerbaycan (Kız:% 20, Erkek: % 19) gelmektedir.

Görüldüğü gibi Azerbaycan'da, yükseköğretimdeki okullaşma oranları gelişmiş ülkelere göre düşük olmasına karşın, gelişmekte olan ülkelerin büyük bir kısmından yüksektir. Nitekim günümüzde yükseköğretim çağındaki nüfusun belirli bir kısmı

yükseköğretime devam edebilmektedir. Azerbaycan'da bağımsızlık sonrası üniversite ve fakülte sayısı hızla artmaktadır. Böylece yeni yükseköğretim kurumlarının açılması ve öğretimin sürdüğü üniversitelerin kapasitelerinin artırılması ile ilgili çalışmalar devam etmektedir (Seferov ve Akkuş, 2005). Azerbaycan'da eğitim, devlet politikasının önemli özelliklerindedir. Sosyal, ekonomik ve kültürel alandaki gelişmeyle birlikte insanların eğitiminde de bir artış olmuştur. 1993-2010 yılları arasında yüksek eğitim kurumlarına kız ve erkekler arasında talep artmıştır. Bilhassa pedagoji alanına kızlar daha fazla talep etmişlerdir (erkek:% 49,91, kadın % 49,09). 1993-2010 yılları arasında yükseköğretim kurumlarına başvurularında kızların üstünlüğü görülmektedir. Eğitim, toplumla sürekli ilişki içinde olduğundan toplumun sürekli değişmesi eğitimin içeriğini etkilemektedir. Ancak son yıllarda kızların erken yaşta evlenmeleri eğitime ilginin azalmasına neden olmaktadır. Bu konuda devletin tedbir alması gerekmektedir (Qahramanova, 2013).

Kırgızistan ve Kazakistan'da erkeklerin yükseköğretime girmesi % 35-37 arasında değişirken kadınlar daha yüksek oranda yükseköğretime katılmaktadırlar (% 46-49).Yükseköğretimde en yüksek okullaşma, Türkmenistan'dadır (kız % 89, erkek % 78)'dir. Kırgızistan ve Kazakistan yükseköğretimde okullaşma oranları bakımından birbirine yakın bir seyir izlemektedir. İki ülkede de yükseköğretimde okullaşma oranı, kızlarda % 50'ye yakın, erkeklerde %35 civarındadır. Bu verilere bakıldığında Türkiye ve Özbekistan'da yükseköğretime geçişte erkekler önde giderken Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan'da kızlar önde gitmektedir. Okuryazarlık oranları, Türki cumhuriyetlerde yüzde yüze yakındır. Bütün bu ülkelerde yıllara göre yükseköğretime girişte bir yükseliş görülmektedir. Türkiye'de de yükseköğretime gidiş son yıllardaki özel ve devletin vakıflar yoluyla çok sayıda yükseköğretim kurumları açılmasıyla hızlı bir artış yaşanmıştır (kız % 55, erkek % 66) (UNESCO -UIS, 2013).

Tablo 7. Birleşmiş Milletler Raporuna (UNDP) Göre (2013-14) İnsani Gelişme Endeksi (İGE)

2013	2014		2014	2013	Fark(Değişim)
Sıra	Sıra	Ülkeler	Değer	Değer	Sıra
1	1	Norveç	0.944	0942	0
2	2	Avustralya	0.935	933	0
3	3	İsviçre	0.930	0.930	0
72	72	Türkiye	0.761	0.759	16
77	78	Azerbaycan	0.751	0.749	-2
56	56	Kazakistan	0.788	0.785	6
121	120	Kırgızistan	0.655	0.652	3
114	114	Özbekistan	0.675	0.672	0
109	109	Türkmenistan	0.688	0.682	-

Kaynak: Human Development Report (2015)

Tablo 7'de: İnsani Gelişme Endeksine göre; çok yüksek insani gelişim gösteren ülke

değeri 0.79 ve üstü, az gelişmiş ülke değeri 0.50 ve altıdır. Yüksek insani gelişim gösteren ülke değeri ise 0.74-0.60'dır. Mart, 2015'de yayınlanan İnsani Gelişim Endeksi'nde Yüksek İnsani Gelişim Endeksinde (2014) yer alan sıralamada Türkiye 0,761 endeks değeri ile 187 ülke içinde sırası 72.'dir. Yine aynı kategoride Azerbaycan (0,751) 78.sıra, Kazakistan (0,788) 56.sıra, Orta İnsani Gelişim İndeksinde yer alan Kırgızistan (0,655), 120. sıra, Özbekistan (0,675), 114. sıra ve Türkmenistan (0,688), 109. sırada yer almaktadır. Yukarıdaki tabloda yer alan ülkeler arasında 2013 ve 2014 yılları arasında sıralamada büyük bir değişim görülmemektedir.

Çok yüksek İnsani Gelişim Endeksi'ne dâhil ülkeler arasında 2014'de Norveç (0,944), 1.sırada, Avustralya (0,935) 2.sırada, İsviçre (0,930), Danimarka (0,928) 4. sırada, Hollanda (0,922) 5.sırada, Almanya (0.916) 6.sırada yer almaktadır

Ülkelerin fakirlik durumları incelendiğinde; Kırgızistan'da günlük iki dolardan az kazananların oranı % 23, diğer ülkelerde ise fakirlik oranı % 1- % 5 arası değişmektedir. Gayri safi yurt içi hasılaya (2012) göre; Türkiye'de kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hâsıla 10,830 dolardır. En düşük gelir düzeyine sahip ülkeler olarak Kırgızistan (\$2.076) ve Özbekistan'dır (\$3.095). Gayri Safi Hasıladaki büyüme hızı en yüksek olan ülke ise Türkmenistan'dır (% 14,7).Türkiye'nin ise büyüme hızı % 8.5'tur. Toplam ulusal gelire göre en borçlu ülke Kazakistan'dır (% 20,3). Bu ülkelerin ekonomik olarak geçiş ülkeleri olduğu göz önüne alındığında serbest ekonomiye tam olarak geçememeleri nedeni ile üretim ve ihracatlarının ve ticari pazarlarının sınırlı olması borç oranlarını da etkilemektedir.

Tablo 8. Dünya Cinsiyet Uçurumu Raporunda Seçili Ülkelerin Gösterge Değerleri (2014)

Ülke	Sıra	Puan	Ekonomik Katılım		Eğitime Erişim		Sağlık ve yaşam		Politik güç	
			Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan
İzlanda	1	0.859	7	0.816	1	1.000	128	0.965	1	0.655
Finlandiya	2	0.845	21	0.785	1	1.000	52	0.978	2	0.616
Norveç	3	0.834	2	0.835	1	1.000	98	0.965	3	0.500
İsveç	4	0.816	15	0.798	43	0.997	100	0.969	5	0.430
Danimarka	5	0.802	12	0.805	1	1.000	65	0.974	7	0.543
Kazakistan	43	0.721	33	0.741	48	0.996	1	0.979	66	0.166
Kırgızistan	67	0.697	62	0.680	87	0.986	74	0.973	71	0.150
Azerbaycan	94	0.675	52	0.708	92	0.984	137	0.944	127	0.064
Tacikist	102	0.664	58	0.700	119	0.905	121	0.966	111	0.089
Türkiye	125	0.6183	132	0.453	105	0.9527	1	0.979	113	0.087
Yemen	142	0.515	138	0.360	140	0.707	117	0.967	138	0.025

Kaynak: The Global Gender Gap Report (2014)

Tablo 8'de; dünya cinsiyet eşitsizliği endeksine göre Dünya Ekonomik Forum (DEF) 2014'teki 142 ülke raporlarından alınan örneklerde görüldüğü gibi cinsiyet eşitsizliği (eğitime erişme, sağlık ve yaşam standardı, politik güç durumlarına bakıldığında, ilk beş ülke; İzlanda, Finlandiya, Norveç, İsveç ve Danimarka'dır. Bu ülkeler, eğitime

erişme ve politik güçlenmenin ve cinsiyet ayrımcılığının en az olduğu ülkelerdir. Eldeki veriler doğrultusunda Türki cumhuriyetlerden en iyi durumda olan ülke Kazakistan'dır (43.sıra). Bunu Kırgızistan (67.sıra) ve sonra Azerbaycan (94.sıra) izlemektedir. Türki cumhuriyetler içinde cinsiyet eşitsizliğinin en az olduğu ülke Kazakistan'dır. Kazakistan, politik güçlenmede 66.sırada, eğitime erişimde 48, ekonomik katılımı 33, dünya genel sıralamasında ise 43.'dür. Türki cumhuriyetler arasında cinsiyet eşitsizliğinin en fazla yaşandığı ülke ise Azerbaycan'dır. Politik güçlenmede 127, eğitime erişimde 92, ekonomik katılımı 52, genel sıralamada 94.'dür Türkiye ise dünya sıralamasında 125. sırada yer almaktadır. Ekonomik katılım ve fırsat eşitliğinde 132, eğitimde 105, siyasi güçlenmede ise 113. sırada yer almıştır. 2013 yılında ise Türkiye 136 ülke arasında 120. sırada, 2012'de ise 135 ülke arasında 124. sırada yer almıştı. Eşitsizlik en çok siyasi güçlenme, ardından ekonomik katılım alanlarında öne çıkmıştır. 2006'dan beri Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğinde yüzde 5,7'lik bir ilerleme sağlanmıştır. Ancak, Türkiye'nin OECD ülkeleri arasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin en düşük ülke olmaya devam ettiği belirtilmiştir. Raporda, Avrupa ve merkez Asya kategorisinde bulunan Türkiye'nin ekonomik katılım ve fırsat eşitliği açısından bölgede son sırada yer aldığı ifade edilmiştir Dünya Ekonomik Forumu'nun (DEF) 2014 raporuna göre, toplumsal cinsiyet eşitliğinde en önde olan ülkeler her zaman olduğu gibi Kuzey Avrupa ülkeleri yer alırken son sıralarda ise yine gelişmemiş Suriye, Çad Cumhuriyeti, Pakistan, Afganistan ve Yemen yer almıştır (The Global Gender Gap Report, 2014).

Kadınlar küresel olarak çalışma dünyasında erkeklerden %24 daha az kazanmaktadırlar. İdari ve yöneticilik pozisyonlarında %25 daha azı istihdam edilmektedir. Ayrıca çalışma dünyasındaki işlerin %32'sinde kadınlar üst düzey yönetim pozisyonlarında yer alamamaktadır. Kadınlar, genelde ulusal parlamentoda ise yalnızca %22 oranında milletvekili çıkarabilmektedirler (UNDP, 2015: 4-5).

Türkiye ve Türki Cumhuriyetlerde Kadınların İşgücüne Katılımları

Tablo 9. Kadın ve Erkeklerin Değişik Sektörlerde İş Gücüne Katılımları ve Öğretmen Sayıları

	Türkiye		Azerbaycan		Kazakistan		Kırgızistan		Özbekistan		Türkmenistan	
	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E
İstihdam(%)												
İş Gücüne Katılım	29	74	63	71	68	81	56	83	48	-	47	79
Mesleki ve Teknik İşçilik	35	65	54	46	67	33	62	38	-	-	-	-
Parlamento	14	86	16	84	24	76	23	77	-	-	17	-
İlkokul Öğretmen Sayısı	54	47	88	12	98	2	98	2	-	-	-	-
Ortaokul Öğretmen Sayısı	43	57	66	34	86	14	83	17	-	-	-	-
Yükseköğretim Öğretmen Sayısı	41	59	52	48	63	37	59	41	-	-	-	-

Kaynak: Hausmann, Tyson ve Zahidi (2012); The World Bank Databank (2009-2013).

Tablo 9'da; Türkiye ve Türki cumhuriyetlerde kadın ve erkeğin iş gücüne, eğitim hizmetlerine ve parlamentodaki katılım yüzdeleri verilmiştir. Ancak Özbekistan ve

Türkmenistan ile ilgili bazı verilere ulaşamamıştır. Ulaşılan ülkelerde kadınların iş gücüne katılımı Türkiye’de bütün Türki cumhuriyetlerden çok daha düşük düzeydedir (kadın % 29, erkek % 74). Bu durum Türkiye’de cinsiyet ayrımcılığının Türki cumhuriyetlere göre çok daha yüksek olduğunun bir göstergesi olarak düşünülebilir.

En fazla işgücüne kadınların katılımı Kazakistan’dadır (% 68). 135 ülke arasındaki sıralamada cinsiyet eşitsizliği yönüyle mesleki ve teknik alanlarda Kırgızistan ilk sıradadır. Mesleki ve teknik işçilik yönünden yüzdelere bakıldığında Türkiye hariç, verileri olan diğer Türki cumhuriyetlerde kadınların yüzdesi erkeklere göre daha fazladır ve bu oran % 50’nin üzerindedir.

Parlamentodaki temsil oranlarına bakıldığında, kadınların en düşük temsil edildiği ülke Türkiye (%14) ve Azerbaycan’dır (%16). Verileri olan diğer cumhuriyetlere baktığımızda her iki kategoride de kadın öğretmenler, büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Bilhassa ilköğretim öğretmenliğinde kadınların oranı %98’dir. Yükseköğretimdeki öğretmen oranlarına bakıldığında ise yine Türkiye hariç, diğer Türki cumhuriyetlerde kadınların oranı daha fazladır (%40-50 arası). Türkiye’de ise yükseköğretimde erkekler kadınlara göre % 18 fazladır (Kadın % 41, erkek %59). Dünyanın hemen tüm bölgelerinde ilköğretim öğretmenlerinin büyük çoğunluğu kadınlardan oluştuğu halde bu katılımın daha üst eğitim düzeylerine doğru azaldığı gözlemlenmektedir.

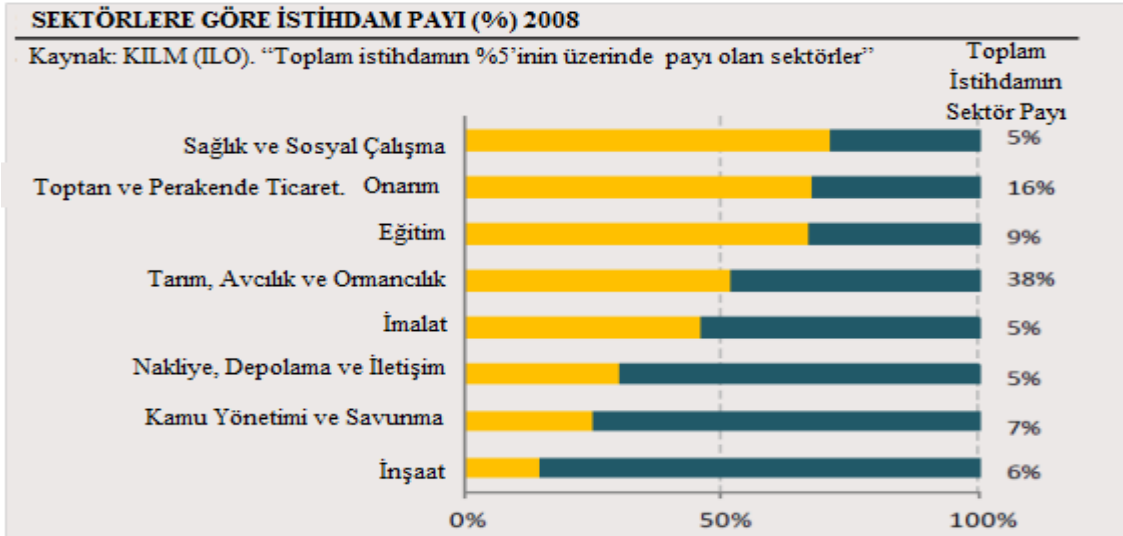
Bölge ülkelerindeki ekonomik dönüşüm sürecinin erken aşamalarında, üretimde yaşanan önemli daralmalar nedeniyle istihdamda düşüşler olmuştur. Ancak bunu izleyen toparlanma dönemlerinde de istihdam, üretimin kaydettiği ilerlemeye ulaşamamıştır. Açık işsizlik, Azerbaycan, Moldova ve Ukrayna gibi Eski Sovyetler Birliği’nin daha yavaş değişmekte olan ülkeleri için daha az sorun oluşturmaktadır. Ancak, bu ülkelerdeki işgücünün çoğu, yeniden yapılanmamış ve büyük ihtimalle de geçerliliği olmayan işletmelerdeki verimliliği düşük işlerde kalmış ya da geçim amaçlı tarıma dönmüştür. İstihdamın çalışma çağındaki kişiler için sadece bir hak değil, aynı zamanda da bir görev olduğu merkezi planlama döneminin istihdam seviyeleri, piyasaya dayalı bir sistemde sürdürülememektedir. Ancak, Bölgedeki ülkelerin çoğunda, gerçek piyasa koşulları kayda değer seviyede gevşeklik olduğunu açık bir şekilde göstermektedir (Dünya Bankası, 2013). Geçiş ekonomileri işgücü piyasaları ile ilgili olarak bazı özellikler göstermektedir. Örneğin; ücret oranlarının verimlilik ve ücret ekonomisiyle ilgisi yoktur. Sanayi sektöründe ücret ayırımı diğer sektörlerden daha düşüktür. Ücretsiz eğitimin kırsal kesim veya fakirlik için sosyal ilerlemeye katkısı yoktur. Hükümetler işsizliğin varlığını kabul etmiş ya da kabul etmemiş olsalar da işsizlik araştırmalarını ele alan araştırmalar yapmamışlardır (Özdemir; Yalman ve Bayraktar (2012).

Türki Cumhuriyetlerde ve Türkiye’de Kadın ve Erkeklerin İstihdam Alanları ile İlgili Göstergeler

Türki cumhuriyetlerde kadın ve erkeklerin sektör içindeki istihdam payları incelendiğinde, yeterli veri olmamasına karşın Türkiye de dahil kadınların belli alanlarda istihdam edildiği, erkeklerin ise istihdam payının kadınlara göre oldukça yüksek bir dağılım gösterdiği görülmektedir.

Azerbaycan'da Kadın ve Erkeklerin İstihdam Alanları

Tablo 10. Azerbaycan'da Kadın ve Erkeklerin İstihdam Oranları

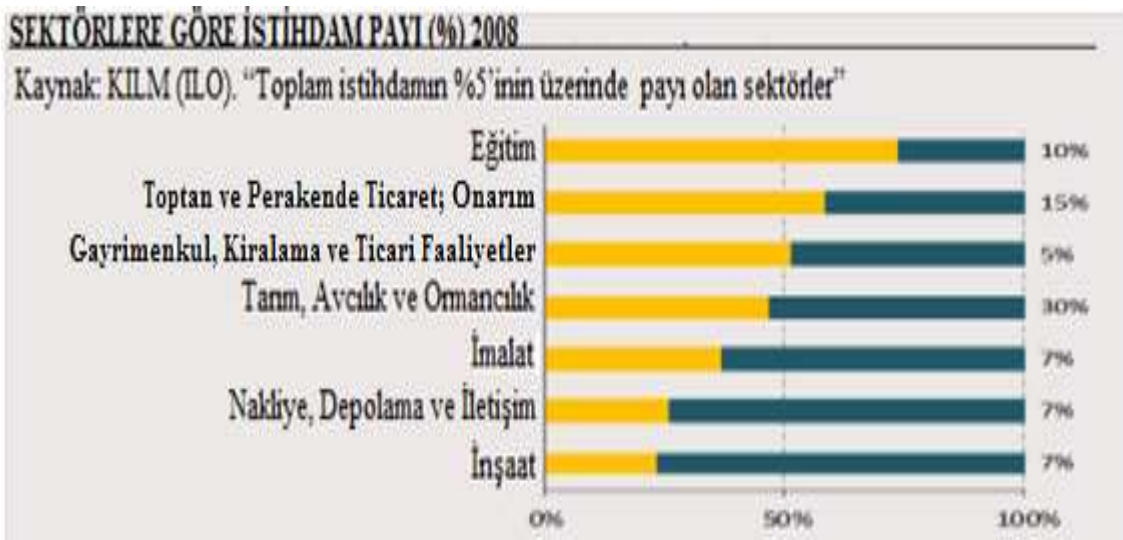
(K)=Kadın (E)= Erkek

World Bank. (2012). *Europe And Central Asia, Gender At A Glance; Azerbaijan*

Tablo 10'da, Azerbaycan'da toplam istihdamda sektör payında erkeklerin % 38'i tarım, hayvancılık ve ormancılık, % 16'sı toptan perakende ticaret işi ile uğraşmaktadır. Diğer sektörler bazında sağlık ve sosyal hizmetler, toptan perakende ticaret ve eğitim alanlarında kadınlar, erkeklere göre daha fazla istihdam edilmektedir. İmalat, inşaat, yönetici-savunma, ulaşım-depolama-iletişim işlerinde de erkekler daha çok istihdam edilmektedir (World Bank, 2012).

Kırgızistan'da Kadın ve Erkeklerin İstihdam Alanları

Tablo 11. Kırgızistan'da Kadın ve Erkeklerin İstihdam Edildiği Alanlar

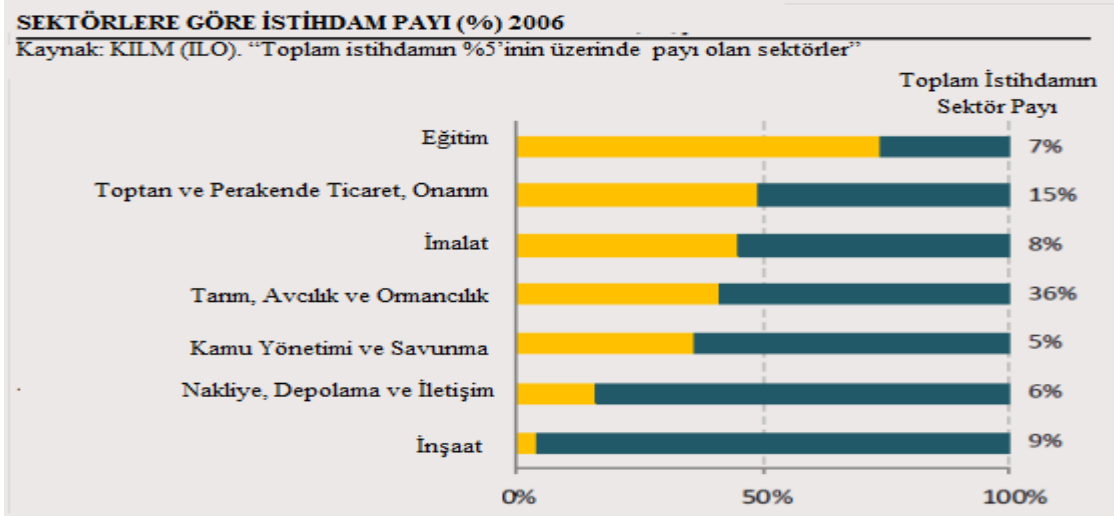
(K)=Kadın (E)= Erkek

World Bank. (2012). *Europe And Central Asia, Gender At A Glance; Kyrgyzstan*

Tablo 11'de Kırgızistan'da erkek nüfusunun toplam istihdamdaki payı % 30'u tarım, orman ve hayvancılık alanıdır. Daha sonra eğitim gelmektedir (%10). İş gücüne katılımda kadınlar en fazla eğitim, toptan perakende ve onarım, gayrimenkul işletme, emlakçılık gibi ticari faaliyetlerde istihdam edilmektedir.

Kazakistan'da Kadın ve Erkeklerin İstihdam Alanları

Tablo 12. Kazakistan'da Kadın ve Erkeklerin İstihdam Alanları

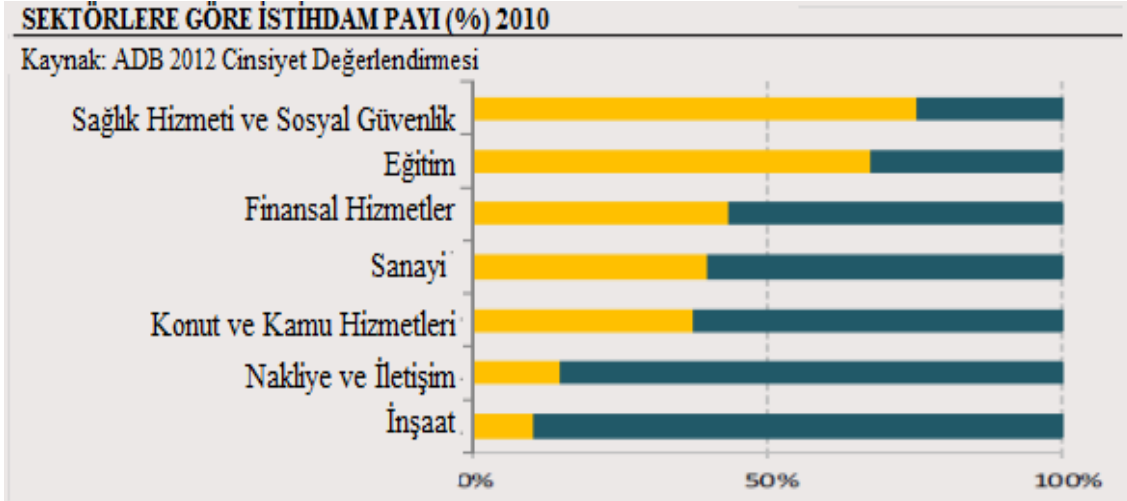
(K)=Kadın (E)= Erkek

World Bank. (2012). *Europe And Central Asia, Gender At A Glance; Kazakistan*

Tablo 12'de Kazakistan'da erkeklerin % 36'sı tarım, hayvancılık ve ormancılık, %15'i toptan ve perakende ticaret, tamir işleri ile uğraşmaktadır. Kadınların en çok istihdam edildiği alan ise, eğitim ve toptan perakende ticaret alanıdır.

Özbekistan'da Kadın ve Erkeklerin İstihdam Alanları

Tablo 13. Özbekistan'da Kadın ve Erkeklerin İstihdam Oranları

(K)=Kadın (E)= Erkek

World Bank. (2012). *Europe And Central Asia, Gender At A Glance; Özbekistan*

Tablo 13'de Özbekistan'da iş sektöründeki dağılımda; kadınlar daha çok sağlık ve sosyal güvenlik, eğitim ve finansal alanlarında çalışmaktadırlar. Erkekler ise inşaat ulaşım ve iletişim, konut ve kamu hizmetlerinde çalışmaktadırlar (WORLD BANK, 2012). Dünya Bankası verilerine göre erkeklerin % 56,7'si, kadınların % 43,3'ü hizmet sektöründe çalışmaktadırlar. Özbekistan'da 2012 yılı "Aile yılı" ilan edilmiş, Aileye verilen öneme paralel olarak kadınların toplumdaki yerinin artması öngörülmüş ve bu sayede refah toplumuna ulaşılması hedeflenmiştir. Kadınların toplumsal alandaki rolüne verilen önem, değişen ve gelişen toplumsal yapı içinde yeni dönem projelerinin merkezine oturmaktadır. Son yıllarda Özbekistan'da kadın statüsünün yükseltilmesi ve mevcut durumun iyileştirilmesi ile ilgili ulusal düzenlemeler oluşturulmuş, kadın hareketinin gelişmesi ve potansiyel kadın gücünü önemsemek için hukuki konularda sağlıklı planlar hazırlanmıştır (Merdanoğlu,2012).

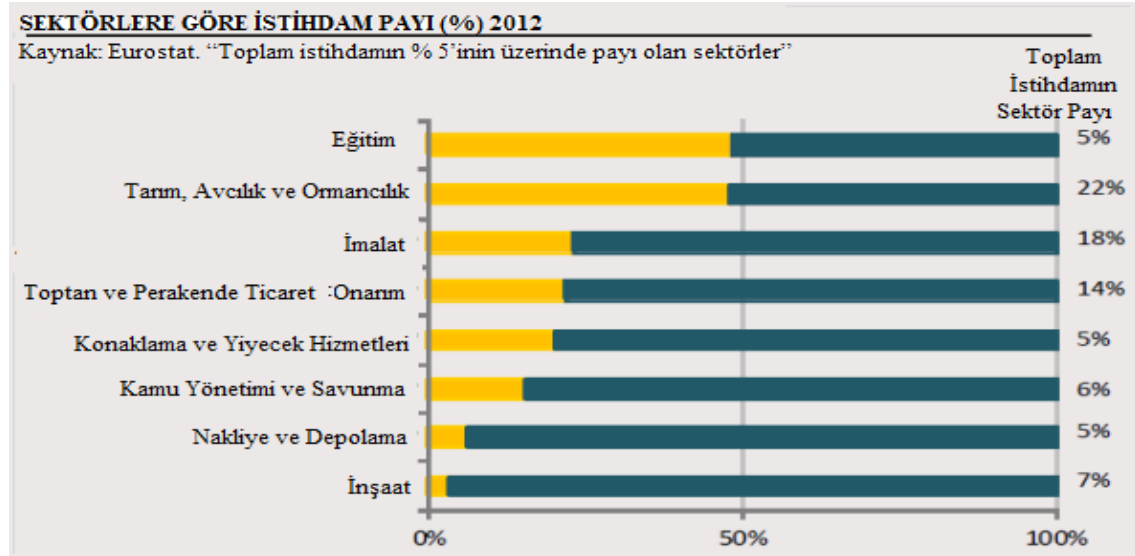
Türkmenistan'da erkek ve kadın istihdamı

Türkmenistan'da genç cumhuriyetlerin kurulmasının ardından çok geçmeden kadınların ekonomik ve sosyal yönden durumlarının daha iyi olması için bir dizi yenilikler yapılmıştır. Kadınların erkeklerle eşit, hatta bazı durumlarda erkeklerden daha çok pozitif ayrımcılık yapılarak bir dizi düzenlemelere gidilmiştir. İşgücüne olan talep ve kadının sosyal ve ekonomik hayat içinde olması gerektiğine inanan geleneğin sonucu kadınlar her alanda çalışmaktadır (Dinç, 2009). Türkmenistan'da kadın ve erkek istihdamına yönelik bir sınıflama yapılmamıştır.

15-64 yaş kadınların % 58'i tarımda, % 42'si tarım dışında istihdam edilmektedir. Finansal sektörde yalnız kadınların %1'i çalışabilmektedir. Erkeklerin tüm iş kollarında istihdam oranı % 79'dur (World Bank, 2012).

Azerbaycan'da Kadın ve Erkeklerin İstihdam Alanları

Tablo 14. Türkiye'de Kadın ve Erkeklerin İşgücüne Katılımları

(K)=Kadın (E)= Erkek

Kaynak: World Bank, 2012). *Europe And Central Asia, Gender At A Glance; Turkey*

Tablo 14'e göre: Türkiye'de sektörler bazında en fazla payı olan alanlar; tarım, ormancılık alanı, imalat sektörü ve toptan perakende ticaret gelmektedir. Eğitim, bütün alanlar içinde yalnızca %5'ini kapsamaktadır. Kadınların ne yazık ki bütün sektörlerde payı çok azdır. Kadınlar, eğitim ve tarım sektöründe erkeklere göre biraz daha fazla istihdam edilmektedirler. Erkeklerin en fazla istihdam alanları ise; tarım,

hayvancılık, imalat, toptan perakende ticaret gelmektedir. Diğer bütün alanlarda da erkeklerin hâkimiyeti görülmektedir.

Ancak Türkiye’de ücretsiz aile işçiliğinin önlenmesine yönelik politikalar geliştirilmedikçe kadının ekonomik faaliyetlerdeki konumunun değişmeyeceği söylenebilir (Karaca, 2013).TÜİK (2012) verilerine göre; okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı ise % 17,1 ve % 19’dur. Genel olarak bakıldığında 2011 itibarı ile kadın işgücüne katılanlar: Bir okul bitirmeyenler %5,1; ilkokul %9,4; ortaokul, meslek okulu % 3,5; genel lise % 5,1; yüksekokul, fakülte % 6,1’dir. Toplamda kadınların işgücüne katılımı % 28,8, Haziran 2012’de % 30,6’ya yükselmiştir. Bu rakamlardan anlaşıldığı gibi ucuz işgücü olduğu için en fazla istihdam edilen kadınlar ilkokul mezunu olanlardır. Bu oran AB’de % 64,9, OECD ülkelerine % 61,8’dir (TÜİK, 2012). DEF’e göre, Türkiye’nin toplumsal cinsiyet eşitliği karnesi de şöyledir: Ekonomik katılım ve fırsat eşitliğinde: Türkiye eşit işe eşit ücret kategorisinde 87.; gelir eşitliğinde 120.; kanun yapıcılar ve yöneticilerde eşit temsil gücünde 111.’dir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırma sonuçlarına göre; sosyo-ekonomik olarak kalkınmış ülkelerde İnsani Gelişmişlik Endeksinin en yüksek ve küresel cinsiyet uçurumunun da en az olduğu görülmektedir. Ülkelerin eğitim düzeyi, ekonomik kalkınma üzerinde olduğu kadar daha pek çok sektörü etkilemektedir. Kadın eğitimi, ekonomik katkı nedeniyle sosyal hayatı da dolaylı olarak etkilemektedir (Özpolat, Yıldırım, 2009). Kadınlar, bugün küresel işgücünün %40’tan fazlasını, tarımsal işgücünün % 43’ünü ve dünyadaki üniversite öğrencilerinin de yarıdan fazlasını temsil etmektedir. Bir ekonominin tam potansiyelinde işleyebilmesi için, kadınların yeteneklerinden ve iş gücünden iyi şekilde yararlanılması gerekmektedir. Bu durum birçok araştırmadaki verilerle de kanıtlanmıştır (Dünya Kalkınma Raporu, 2012).

Eğitimde cinsiyet eşitliğinin sağlanması, iktisadi gelişmeyi olumlu etkileyen bir unsur olarak görüldüğünde kişi başına düşen gayri safi milli hasılayı da artırıcı bir etki yaratmaktadır. Bu nedenle daha iyi yetişmiş nesiller oluşmakta, doğurganlık oranının azalmasıyla eğitime daha yüksek pay ayrılmakta ve böylece eğitimin sosyal getirisinde de artış sağlanmaktadır. Yapılan başka araştırmalarda, kadınların iş gücüne katılımlarının gelişmekte olan ülkelerde kişi başına düşen gelirle anlamlı ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bunun nedeni de kadınların düşük iş gruplarında (kayıt altına alınmamış işlerde) istihdam edilmeleri ve gelir getirici işlerde ise istihdam oranlarının düşük olmasıdır (Özpolat ve Yıldırım, 2009). Ülkelerdeki toplumsal cinsiyet eşitliğinin, verimlilik üzerinde büyük etkiler yaratabildiği istatistiki göstergelerden anlaşılmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ekonomik, sosyal ve siyasal alanda farklı boyutlarıyla kendini göstermektedir. Bilindiği gibi beşeri sermaye, ekonomik büyüme ve kalkınmada en az fiziksel sermaye kadar önemlidir. Ne yazık ki beşeri sermayenin en önemli unsurlarından biri olan eğitime ulaşmada gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasında cinsiyet eşitsizliğinin büyük ölçüde yaşandığı, istatistiksel göstergelerden anlaşılmaktadır. Özellikle kadınların işgücüne katılımlarının iktisadi büyümeye olan katkılarının belirlenmesinde eğitim ve eğitimdeki cinsiyet eşitsizlikleri önemli rol oynamaktadır (Oktik, 2001; Palaz, 2005; Özpolat ve Yıldırım, 2009; Günsoy, Özsoy, 2012).

Dünya genelinde eğitimin cinsiyete göre sosyal getirisi incelendiğinde ilköğretimde erkeklerin, ortaöğretimde kadınların getirisinin fazla olduğu, yükseköğretimde ise değişmediği görülmektedir. Geçiş ekonomilerine ait istatistikî veriler incelendiğinde kadın istihdamının yeterli düzeyde olmadığı izlenmektedir. Özellikle 2000’li yılların başında yaşanan küresel kriz sonucu Doğu Avrupa grubu geçiş ekonomilerinde kadın işsizliğin yoğun olduğu dikkat çekicidir. Kafkas ve Orta Asya grubu geçiş

ekonomilerinde ise, kalkınmışlık düzeyi Doğu Avrupa grubuna göre daha düşük bir seyir izlemektedir. Bunun sebebi kalkınma çabası içinde olan ülkelerde kadınların işgücü piyasasında daha fazla yer alması, üretim faktörlerinden olan emeğin üretimde daha fazla bulunması, teknolojinin nispeten daha düşük düzeyde olmasından kaynaklanmaktadır (Özdemir, Noyan ve Bayraktar, 2012). Bu ülkelerde daha az eğitim almış kadınlar, emekçi olarak istihdam edilebilmektedir. Kadınların en az işgücüne katılımı “ Güney ve Orta Asya, Latin Amerika ve Ortadoğu” ülkelerindedir. Bilhassa Ortadoğu ülkelerinde iş kollarının azlığı, gelenekler, geri kalmışlık ve aynı zamanda siyasi çekişmeler, yıllardır bitmeyen iç savaşlar kadınların eğitimini ve işgücüne katılımlarını engellemektedir.

Araştırma sonuçları dikkate alındığında kadınların düşük ücretle çalıştırılmaları nedeni ile tarım ve sonra hizmet sektöründe çalıştıkları bölgeler; Doğu Asya, Latin Amerika ve Sahra Altı ülkeleridir (İLO, 2012). İnsani Gelişim Endeksine göre; en yüksek değer Kuzey Avrupa ve diğer gelişmiş ülkeler (Amerika, Kanada, Almanya gibi) gelmektedir.

Eğitim ile kalkınma arasında doğrudan ilişki olmakla beraber, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaygın işsizlik dolayısıyla, kişiler eğitim seviyelerine uygun işlerde istihdam edilemedikleri gibi, eğitimlerine uygun gelire de kavuşamamaktadırlar. Bu durumda eğitim seviyesindeki yükselişe rağmen, adeta kişiler işsizlikle daha çok karşı karşıyadır. Öncelikle gelişmemiş ülkelerde, Türki cumhuriyetlerde ve Türkiye’de kadınların özellikle ücretsiz aile işçisi olarak tarım sektöründe çalışması ve kadının görünmeyen emek olarak ücretsiz çalışmasının doğurduğu nedenlerle ekonomide, eğitimde, kentleşmede ve iletişimde görülen tüm gelişmelere rağmen, kadınlar çalışma yaşamına ya hiç girmemekte ya da girseler bile ilk fırsatta ve kolayca ayrılmaktadırlar. Bu durumun nedeni, kadınların erkeklere göre sigortasız, güvencesiz, örgütsüz, düşük ücretli, çalışma zamanı çoğu zaman belirsiz ve uzun, çalışma koşulları kötü olan kayıt dışı sektörde çalışmalarındır (Karaca, 2013:428-434).

Azerbaycan ve diğer Türki cumhuriyetlerde de ülkelerde iş alanlarının ve iş kapasitesinin sınırlı olması, kadınların çalışma hayatını etkilemektedir. Zengin, Eynalov, Bölek ve Bölek’in (2006) yaptığı bir çalışmada, Azerbaycan kadınlarının iş hayatı ile ilgili sorunlarının başında; mevcut iş yasalarının yeterince kadınları korunmaması, “erkeklerle eşi işe eşit ücret” anlayışından yararlanamayışları, yine geleneksel anlayıştan kaynaklanan çevresel bazı tepkiler ile maddi durumu iyi olan kadınların evde oturmaları, maddi durumu iyi olmayanların ucuz işgücünde çalışmaları ve çalışma saatlerinde işyerinde çocuk kreşlerinin olmayışı gelmektedir (Zengin, Eynalov, Bölek ve Bölek, 2006).

Türkiye ve Türki cumhuriyetlerdeki eğitim durumu karşılaştırıldığında okul öncesi eğitimde en iyi durumda olan Kazakistan’dır. Okul öncesi yaştaki çocukların hemen hemen yarısı okullaşmıştır (% 48). Diğer Türki devletlerde ise okul öncesi eğitimden yararlanma oranı % 25- 30 civarındadır. İlkokul düzeyinde okullaşmada en iyi durumda olan Türkmenistan’dır (% 100). Diğer Türki devletlerde de ilkokul düzeyindeki okullaşma % 85-90 civarındadır. İlköğretimde dışarıda kalan çocukların yüzdesinin en fazla olduğu ülke; Azerbaycan (% 13) ve sonra Özbekistan (% 9) gelmektedir. Özbekistan’da ise, genel olarak kadınların eğitimin her kademesine katılımları erkeklere göre daha düşük seyretmektedir. Fakat buna rağmen bütün cumhuriyetlerde okuma-yazma oranları her iki cinsiyette de % 100’e yakındır. Türkiye’de son yıllardaki çabalarla ilkokul düzeyinde okullaşma oranı % 97’ye ulaşmıştır. Orta eğitimde bütün ülkelerde okullaşma oranı % 80-96 arasındadır. Yükseköğretimde en düşük oran Özbekistan’da % 7 (K), % 11 (E) ve Azerbaycan’da görülmektedir (%20(K), %19(E)). Diğer Türki cumhuriyetlerde kadınların yükseköğretimden yararlanmaları erkeklere göre daha yüksek bir seyir izlemektedir.

Kazakistan ve Kırgızistan'da cinsiyet faktörüne göre kadın ve erkeklerin eğitimden yararlanma düzeyinde büyük bir farklılık yoktur. Hatta yükseköğretime giriş oranlarında kadınların avantajlı olduğu söylenebilir. Türkmenistan'da ise %90'lara varan oranda bir katılım mevcuttur. Özellikle kadınlar, yükseköğretimde erkeklere göre çok yüksek orana sahiptir. Türkiye'de ise yükseköğretimdeki okullaşma oranı erkeklerin lehinedir (% 55-K, % 66-E) (TUİK,2014; World Bank,2012, World Bank, 2015).

Türkiye dışında bütün Türki cumhuriyetlerde kadınların işgücüne katılımları % 60'ın üzerinde oldukça yüksek bir seyir izlerken Türkiye'de bu oran kadınlarda % 29.5, erkeklerde %71'dir (TUİK,2013). Azerbaycan, insani gelişmişlik endeksine göre Türkiye ile en yakın değere sahiptir (Türkiye .72, Azerbaycan .73). Bu iki ülkenin dünyadaki yeri de orta gelişmişlik düzeyindedir. Kadınlar, Türki Devletlerde sağlık-toplum hizmeti, eğitim, ticaret alanlarında çalışırken erkekler daha çok inşaat, yönetim-savunma, ulaşım-depolama-iletişim sektöründe çalışmaktadırlar. Sektörler bazında kadınların çalışma alanları genel olarak diğer ülkelerle bir paralellik göstermektedir.

Özbekistan'da sağlık-eğitim alanlarında daha çok kadınlar istihdam edilirken, inşaat-mühendislik gibi alanlarda erkekler çalıştırılmaktadır. Özbekistan'da kadın-erkek istihdam raporunda; erkeklerin % 56,7'si, kadınların % 43,3'ü ülke ekonomisine katkı vermektedir (Merdanoğlu, 2012).

Türkmenistan'da iş alanlarına yönelik istihdam ile ilgili veriler elde edilememiştir. Ancak Dünya Bankasının 2012 verilerine göre kadınların istihdam oranı % 47, erkeklerin istihdam oranı % 79'dur.

Türkiye'de kadınlar erkeklere göre nedeysel tüm kategorilerde (yaşam süresi hariç) dezavantajlı durumdadır. Hem eğitim alanında, hem iş alanında bu durum cinsiyete göre bir farklılık göstermemektedir. Birçok kategoride ise Türkiye, kendi bölgesinin ortalamasının altında yer almaktadır. Son yıllarda kadına ilişkin göstergelerde olumlu bir gelişme olsa da halâ cinsiyet eşitsizliği devam etmektedir.

Araştırma verilerine göre, Türki Cumhuriyetlerde bazı meslek dallarında kadınların oranı erkeklere göre düşük olsa da genel olarak cinsiyete göre fırsat eşitliğinde büyük bir farklılık görülmemektedir. Düşüklüğün söz konusu olduğu sektör olarak yönetim, inşaat gibi alanlarda tüm ülkelerde erkeklerin istihdam edildiği görülmektedir.

Bu araştırma sonuçlarına göre Türkiye ve Türki cumhuriyetlerde kadınların çalışma hayatına erkekler gibi aktif olarak katılmadığı istatistiksel göstergelerden anlaşılmaktadır. Türkiye ve Türki cumhuriyetler gibi kalkınmakta olan ülkelerde kadın eğitime ve istihdamına yönelik istatistiksel göstergeler, gelişmiş ülkelere göre düşük bir seyir izlemektedir. Ancak bu ülkelerde kadınların istihdam payı Türkiye'den çok daha yüksektir. Türki cumhuriyetlerde iş kollarının sınırlı olması, bu ülkelerin halen ekonomik olarak Rusya'ya bağlı olarak çalıştıklarından kaynaklanmaktadır. Bu ülkeler, henüz diğer ülkelerle ticari faaliyetlerini geliştirememişlerdir. Ancak, Türki cumhuriyetlerin eğitim alanında oldukça iyi bir durumda olduğu görülmektedir. Hatta yüksek eğitimde istatistiki göstergelerden de anlaşıldığı gibi oldukça iyi düzeydedirler. Bu ülkelerde eğitilmiş kadınların sayısı çoğaldıkça ve değişik sektörlerde istihdam edilebilmeleri ile ülke kalkınmasına daha çok katkı sağlayabilecekleri düşünülmektedir. Ancak bu ülkelerin sanayileşme yolunda yeni hamleler gerçekleştirmesi gerekmektedir. Aslında gelişmekte olan bütün ülkelerde kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınması, bir ölçüde kadın erkek arasında cinsiyet ayrımcılığını (bilhassa ücretlendirmede) ortadan kaldıran bir etken olabilir. Ancak ücretsiz aile işçiliğinin önlenmesine yönelik olarak ülkeler yeni stratejiler geliştirmezse kadının sektörler bazındaki dağılımda aldığı pay oranı değişmeyecektir. Gerek Türkiye, gerekse Türki cumhuriyetlerde kadınların işgücüne katılımlarını sağlayıcı, özendirici ve yönlendirici yeni politikaların üretilmesi ve ülkelerin kendi sanayilerini kurma

yolunda işbirliğine gidilmesi, kadınların işgücüne daha fazla katılımlarını sağlayıcı bir etken olarak düşünülmelidir ve bu yönde hükümetler özendirici tedbirler almalıdır.

KAYNAKLAR

- Aslan, Şebnem; Akarçay, Demet; İnan, Seda ve Güzel, Şerife (2015). Refah sisteminde kadın olmak. *Dünyada ve Türkiye’de kadın ve şiddet* (Edit.M.Korkmaz, E.Demiray, Ü.Sevil, Ş.Hablemitoğlu, Y.Taşkıran). Nobel:Ankara.
- Barro, J. Robert & Wha Lee, Jong (2011). *A New data set of education attainment in the world 1950-2010*. www.barrolee.com/.../Barro_Lee_Human_C. (Erişim: 20.11.2012).
- Becker, Gary S. (1993). *Human Capital: A theoretical and empirical analysis with special reference to education*. 3.Ed.The University of Chicago: Press Books.
- Becker, Garry S.(1993). Nobel Lecture: The economic way of looking at behavior, *Journal of Political Economy*, (101)3, 385-409.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (2013). *2013 İnsani Gelişme Raporu*.<http://hdrstats.undp.org/images/explanations/TUR>.(Erişim:15.07.201).
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (2014). *2014 İnsani Gelişme Raporu (UNDP)*. www.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human.../hdr-2014.htm (erişim:10.10. 2014).
- Çelebi, Nurhayat (2015).Kadınların eğitimi ve istihdamına ilişkin genel bir değerlendirme. *Dünyada, Türkiye’de kadın ve şiddet*. (Edits. M.Korkmaz, E.Demiyay, Ü.Sevil, Ş.Hablemitoğlu, Y.Taşkıran. Ankara: Nobel, 311-348.
- Dinç, Ahmet (2009). Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile bağımsız Türkmenistan’ın ilk yıllarında kadının sosyo-ekonomideki yeri. *Journal of Qafqaz University*.No.26, 144-156.
- Doğan, Ebül Muhsin, Tatlı, Halim, (2014). “İnsani gelişme ve insani yoksulluk bağlamında Türkiye’nin dünyadaki yeri”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28, 99-124.
- Dünya Bankası (2011). *Türkiye’de temel eğitimde kalite ve eşitliğin geliştirilmesinde zorluklar ve seçenekler*. Dünya Bankası, İnsani Kalkınma Departmanı. Avrupa ve Orta Asya Bölgesi.
- Dünya Ekonomik Forumu (2014). *Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu*.bianet.org/...cinsiyet/159549-turkiye-toplumsal-cinsiyet-esitliginde-125-
- Dünya Kalkınma Raporu.(2012).*Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kalkınma. Genel bir bakış 2011*. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası/Dünya Bankası.
- Eğitim İzleme Raporu. (2014-15). *Eğitim Reformu Girişimi*. erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.../EIR2014_04.09.15.WEB.pdf (Erişim:10.05.2015).
- Erdem, Ekrem ve Tuğcu, Can T. (2012). Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye’de iktisadi özgürlük ve istihdam ilişkisi. Bir panel veri analizi. *International Conference on Eurasian economies. Session 3B:Orta Asya Ekonomileri.207-211*. www.eecon.info/papers/476.pdf (Erişim:10.04.2014).
- Fırat, Emine ve Aytaç, Aydın (2015). İnsani kalkınma endeksine göre Türkiye’nin eğitim endeks göstergelerinin OECD ülkeler ile karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. ISSN: 1303 – 8370 / Nisan 2015, Yıl: 15, Sayı: 29,62-87.

- Human Development Report (UNDP).(2015). *Work for Human Development*.
hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf
- İnsani Gelişme Raporu (UNDP). (2014). *United Nations Development Programme*.
hdr.undp.org/.../human-development-report-2...
- Gölpek, Filiz (2012). Eğitimin getirilerinin özel ve sosyal açıdan incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*.(C.X14, S1),43-53.
- Günsoy, Güler ve Özsoy, Ceyda (2012). Türkiye’de kadın işgücü eğitim ve büyüme ilişkisinin VAR analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*.(49) 568, 23-43.
- International Labour Organization(ILO).(2012). *World of Work Report - ILO*
www.ilo.org/global/research/global-reports/world
of.../index.htm.(Erişim:20.10.2014).
- Karaca, N. Gökçek (2013).Kadının ekonomik yaşamdaki yeri. Türkiye ve geçiş ekonomilerinin karşılaştırılması. *International Conference on Eurasian economies. Session 4B: Orta Asya ekonomileri*. 428-434. www.eecon.info/papers/476.pdf(Erişim:20.10.2014).
- Merdanoğlu, Süleyman (2012).Özbekistan'da devlet ve toplumda kadının yeri. www.altinmiras.com/?Syf=26&Syz=106343(Erişim:20.10.2013).
- Oktik, Nurgün (2001).Turizm sektöründe çalışan kadınların toplumsal değişime etkileri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:4. http://www.sbed.mu.edu.tr/index.php/asd/article/view(Erişim: 20. 10.2013).
- Özdemir, Zekai; Yalman, İlkay Noyan ve Bayraktar, Seda (2012).Kadın istihdamı ve ekonomik kalkınma: Geçiş ekonomileri örneği. *International conference on Eurasian economies. Session 1B:Büyüme ve gelişme 1*. 115-122. www.eecon.info/papers/476.pdf (Erişim:12.05.2014).
- Özpolat, Aslı ve Yıldırım, Metin (2009). Gelişmekte olan ülkelerde kadın eğitimi ve büyüme ilişkisi. *Anadolu International Conference in Economics. June 17-19, 2009, Eskişehir, Turkey*.
http://econ.anadolu.edu.tr/fullpapers/Ozpolat_Yildirim_econanadolu2009.pdf (Erişim10.04.2014).
- Öztürk, Nazım (2005).İktisadi kalkınmada eğitimin rolü. *Sosyo-Ekonomi*. Ocak-Haziran. 2005-1/050101.
- Özsoy, Ceyda ve Sürmeli, Arda. (2011).Toplumsal cinsiyet açısından yükseköğretimin getirisi üzerine bir araştırma. *9th International Conference on Knowledge, Economy & Management Proceedings*. June, 23-25, 2015, Sarajova/Bosnia& Herzegovina.
- Polat Palaz, Serap (2005). İktisadi kalkınmada sosyal, kültürel ve siyasal faktörlerin rolü. *Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma: Kalkınmada Kadının Yeri*. Kar M. ve Taban S. (Edits.). Ekin Kitabevi, Ankara, ss.322.
- Psacharopoulos, George & Patrinos, HarryAntony (2002). *Returns to investment on education. A further Update*”. World Bank Education Sector Unit.
http://elibrary.worldbank.org/content/workingpaper/10.1596/1813-9450-2881(Erişim:20.11.2013).
- Qahramanova, Kamale (2013). History of women education at Azerbaijan. *Science and Culture- Journal of International Cultural Studies. Bilim Kültür- Uluslar Arası Kültür Araştırmaları Dergisi*. Number.04.December, 173-182.

- Hausmann, Ricardo, Tyson, Laura D. & Zahidi, Saadiya. (2012). Insight report: The global gender gap report 2012. *World Economic Forum*.
- Schultz, Paul T. (2001). *Why governments should invest more to educate girls?* <http://aida.wss.yale.edu/~pschultz/cdp836.pdf>.(Erişim:11.11.2013).
- Seferov, Rehman ve Akkuş Arif (2005).Azerbaycan nüfusunun eğitim açısından analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.Sayı.13. 357-376.[www.sosyalbil.edu.tr/sos_mak/makaleler/.../pdf](http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/.../pdf)(Erişim:04.10.2012).
- The Global Gender Gap Report (2013). *World economic forum. Committed to improving the state of the world*.(Erişim:20.12.2015).
- The Global Gender Gap Report (2014). *World economic forum. Committed to improving the state of the world*.(Erişim:10.01.2016)
- TUİK. (2012). *Ölüm İstatistikleri*. http://www.tuik.gov.tr/Pre_Haber_Bultenleri.do?pid=15848 .(Erişim: 03.05.2013).
- Unesco (Uıs), (2013). *Uıs Statistics In brief; Education (All Levels) profile – (Azerbajian, 2011 Verileri)*.
- Unesco (Uıs). (2013).*Uıs Statistics In brief; Education (All Levels) profile – (Türkmenistan, 2011 Verileri)*.
- Unesco (Uıs). (2013). *Uıs Statistics In brief; Education (All Levels) profile – (Türkiye, 2011 Verileri)*
- Unesco (Uıs). (2013).*Uıs Statistics In brief; Education (All Levels) profile – (Özbekistan, 2011 Verileri)*
- Unesco (Uıs). (2013).*Uıs Statistics In brief; Education (All Levels) profile – (Kırgızistan, 2011 Verileri)*
- Unesco (Uıs). (2013).*Uıs Statistics In brief; Education (All Levels) profile – (Kazakistan, 2011 Verileri)*.
- Unesco. (2012).*World Atlas of gender equality in education*. Unesco Publishing.
- World Bank (2015).*Toward gender –Informed energy subsidy reforms:Findings from Qualitative studies in Europe and Central Asia..*
- World Bank. (2012).*İstihdam olanaklarının artırılması. Doğu Avrupa ve Eski Sovyetler Birliği*.Siteresources.worldbank.org/.../IstihdamOlanaklarininArtirilmasi.pdf(Erişim:04.08.2014).
- World Bank. (2012).*Gender. Labor participation rate female(% of Female population ages 15+, 2009-2013)*.
- World Bank. (2012).*The global gender gap report*.
- World Bank. (2012). *Europe And Central Asia, Gender At A Glance; Azerbaijan*
- World Bank. (2012). *Europe And Central Asia, Gender At A Glance; Turkmenistan*
- World Bank. (2012). *Europe And Central Asia, Gender At A Glance; Turkey*
- World Bank. (2012). *Europe And Central Asia, Gender At A Glance; Özbekistan*
- World Bank. (2012). *Europe And Central Asia, Gender At A Glance; Kyrgyzstan*
- World Bank. (2012). *Europe And Central Asia, Gender At A Glance; Kazakstan*
- Wikipedia (2013). (www.wikipedia.org. Erişim: 21 Aralık 2013).

- Woodhall, Maureen (1994). “ Eğitim Ekonomisi: Toplu Bir Bakış”. Eğitim Ekonomisi Seçilmiş Yazılar (Çev. Y.Kavak; B.Burgaz).İçinde (1-18). Ankara:PegemA. No.14.
- Yumuş, Akın (2011). Kalkınma planları çerçevesinde toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının ekonomik, toplumsal ve siyasal Boyutları. Yayınlanmamış uzmanlık tezi. Ankara. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Yumuşak, Güran, İ.(2003). Kadın eğitiminin ekonomik analizi. *İkinci bilgi ekonomi yönetimi kongresi*. İzmit.http://.ceterispari busç net/arsiv/igy2.doc.(Erişim:07.09.2014).
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zengin, Eyüp; Eynalov, Hezi; Bölek, Berrin ve Bölek, Uğur Arif (2006). Azerbaycan’da kadın ve iş hayatı. Sosyoloji Konferansları Dergisi,sayı: 34, 29-65.